

MELA İBRAHİM XELİLÊ AMEDÎ Û RÊBAZA WÎ DI WERGERA RÎSALEYÊN NÛRÊ DA

MELA İBRAHİM KHILIL AMEDI AND HIS
METHOD IN THE TRANSLATIONS OF NUR'S
MISSIONS

**Nesim
SÖNMEZ**

Doç. Dr.
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yaşayan Diller Enstitüsü,
nesimsonmez@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-6315-6075

CİLT: 1 SAYI: 2
Araştırma

MAKALE GELİŞ TARİHİ
12 Kasım 2022

MAKALE KABUL TARİHİ
11 Aralık 2022

YAYINLANMA TARİHİ
31 Aralık 2022

MELA İBRAHİM XELÎLÊ AMEDÎ Û RÊBAZA WÎ DI WERGERA RÎSALEYÊN NÛRÊ DA

Kurte

Bediuzzeman Seîdê Nûrsî, yek ji wan alim û rewşenbîran e ku di nîveka duyema sed sala 19dan da hatîye dinyayê û hetanî dawîya nîveka ka yekema sed sala 20dan jîya ye. Wî, bi jîyana xwe û berhemên xwe ji serdema xwe hetanî roja îro tesîreke mezin li ser mirovan hiştîye. Seîdê Nûrsî, herçiqas bi eslê xwe kurd be û zimanê dayîka wî jî kurdî be jî wî, rîsaleyên xwe bi tirkî nivîsîne. Rîsaleyên wî; wek li zimanê erebî, fabrisî, îngilîzî, firansî, almanî û li gelek zimanên din ên cîhanê hatine wergerandin. Yek ji wan zimanên ku rîsaleyên Bediuzzemanî hatine wergerandinê zimanê wî yê zikmakî yanê kurdî ye û yek ji wergêrên Rîsaleyên Nûrê bo kurdî jî Seydayê Mela İbrahim Xelîlê Amedî ye.

Hetanî vê gavê li ser mijara wergerandina Rîsaleyên Nûrê ji bo kurdî yên ku Mela İbrahimîm Amedî kirine lêkolîneke akademîk nehatiye kiyirin. Ji ber vê sedemê me xwest em di vekolîne da li ser vê mijarê hûr bibin. Sînorê vekolîna me bi tenê ew werger in ku Mela İbrahim Xelîlî kirine. Me di vekolîne da wergerên Rîsaleyên Nûrê yên ku Amedî kirine, berhev kirin û paşê jî bi Amedî ra çend gotubê kirin û di encamê da keresteyên ku hatin bidestxistin li gor rê û rêbaza wergerê analîz kir û pişt ra nivîsî.

Peyvên Sereke: Bediuzzeman Seîdê Nûrsî, Mela İbrahim Xelîlê Amedî, Rîsaleyên Nûrê, Wergera Rîsaleyan Bo Kurdî, *Mesnewîya Nûriye*.

MELA IBRAHIM KHILIL AMEDI AND HIS METHOD IN THE TRANSLATIONS OF NUR'S MISSIONS

Abstract

Bediuzzeman Seid Nursi is one of those scholars and intellectuals who was born in the second half of the 19th century and lived until the end of the first half of the 20th century. Seid Nursi, even though he is of Kurdish origin and his mother tongue is Kurdish, he writes his treatises in Turkish. His treatises; It has been translated into Arabic, Persian, English, French, German and many other languages of the world. One of the languages in which Bediuzzemanî's treatises have been translated is his native language, Kurdish, and one of the translators of the Light Treatises into Kurdish is Seydaye Mela İbrahim Xelîle Amedî.

Until now, there has been no academic research on the subject of the translation of the Light Treatises into Kurdish by Mela İbrahimîm Amedî. For this reason, we wanted to focus on this topic in this review. The limit of our analysis is only the translations made by Mullah İbrahim Khalili. In our review, we will collect the translations that Amedî has done and then we will have a discussion with Amedî and as a result, we will analyze the materials obtained according to the method of translation and write them later.

Key Words: Bediuzzeman Seid Nursi, Mullah İbrahim Khelil Amedî, Risaley Noor, Translation of the Risaleys into Kurdish, Mesnewiya Nuriyeh.

DESTPÊK

Werger di heyata însanan da karekî muhîm e. Ger werger û karê wergerê tuneba ne mumkun bû însanên ku bi zimanê hevudin nizanin bikaribin ji hev fêhm bikin, ji mîrateyên hev sûd werbigirin û di qada dîn, civak, dîrok, zanistên fenî û hwd da bi destê hev bigirin û derbasî qonaxên nû bibin. Mirov dikare bibêje bi destpêka ademîzadan û bi belavbûyîna wan li ser rûyê erdê karê wergerê destpê kirîye. Lewra mirov li dinyayê kom bi kom dijîn, her komek li gor xwe şaristanîyekî ava dike û ew bi liv û tevgerên xwe yê wêk koçberbûyîn, ticaret, şer û pevçûn û hwd bi kesên din ra rû bi rû dimînin. Ji ber vê yekê ademîzad neçar in ku ji hevudin fêhm bikin û têkilîyan bi hev ra dayînin. Ji ber vê yekê mirov dikare bibêje dîroka wergerê gelek kevn e.

Berîya îcadkirina nivîsê arif û zanyaran fikr û ramanên xwe wek îrtîcalî digotin û di nav millet da belav dikirin. Bi îcadkirina nivîsê ve gelek zana û rewşenbîrên milletan li gor îmkanên xwe bi zimanê xwe yê zikmakî berhem nivîsîne û ew kirine xizmeta milletê xwe û alema însanîyetê. Hinek rewşenbîran jî ji ber bê derfetîyê an jî ji ber hin sedemên din ne bi zimanê xwe yê eslî bi zimanê serdestên serdema xwe berhem hûnandine.

Di alema mirovahîyê da nifş bi nifş ziman hene¹ û bi wan zimanan gelek berhemên giranbiha hatine nivîsîn. Ji ber ku ne mumkun e herkes fêrî tevahîya zimanên ku li dinyayê hene bibe û wan berheman bi zimanê ku hatine nivîsîn bixwîne û jê îstîfade bike, hewcedarî bi wergerandina wan berheman ji bo zimanên din derketîye meydanê. Di dinyayê da hinek mirovên jîr hene ku ew ji xeynî zimanê dayîka xwe hinek zimanên din jî hîn bûne û karê wergerê ji xwe ra wek pîşe girtine an jî bi awayekî amator vê karê hanê dîkin. Lazim e ev yeka jî bê gotin ku berhemên milletên ku di şaristanîya dinyayê da û di warê ilm û hunerê da pêş ve çûne, li zimanê milletên paş ve mayî hatine wergerandin û roja îroyîn jî tene wergerandin.

Mirov dikare bibêje ku karê wergerê û wergerandina berheman di nav kurdan da li gor milletên din dereng destpê kirîye. Pîsporên vê qadê despêka wergera kurdî bi Mela Mehmûdê Bazidî (1797 [?]- 1867 [?]) didin destpêkirinê. Bi awayekî rêk û pêk yekem berhema ku bo zimanê kurdî hatîye wergerandin a mîrê mîrektîya Bidlîsê Mîr Şerefhanê Bidlîsî (w. 1012/1603-04)² ya bi navê “*Tewarîxî Qedîmî Kurdistan*” yanê *Şerefname* ye ku Bidlîsî ev berhema di sala 1597an da bi farisî qedandîye û Mela Mehmûdê Bazidî jî bi alîkarîya Aleksandre Jaba (1801-1894) ku ev kes wê demê konsolosê Rusyayê yê bajarê Erzurumê bûye, di navbera salên 1858-59an da wergerandîye kurdîya kurmancî. Li gor hinek çavkanîyan di heman tarîxê da rojhilatnas Peter Lerch, di pirtûka xwe ya bi navê “*Forschungen uber die Kurden und die iranischen Nordchaldaer*” da cih daye çend çîrokên ku ji finlendî û tirkî bo kurdî hatine wergerandinê. Piştî van wergeran di navbera salên 1856-1923an da bi xebatên mîsyonerên ermen û rojavahîyan çend caran “*Încîl*” ji bo kurdîya kurmancî hatîye wergerandin û weşandinê³. Di sala 1891î da ji alîyê Ömer Ferid Efendî ve bi navê “*Türkçeden Kürd Lisanına Mu-tercem İlmihaldır*” ilmihalekî ji zimanê osmanê bo kurdî hatîye wergerandinê⁴.

1 - Ji bo agahîyên berfireh bnr: Bayram Kanarya, “Kur’ân ve Hadislerde ‘Dil’ Olgusuna Genel Bir Bakış” *Diyaret İlmî Dergi* 55 (2019): 13-36.

2 - Osman Gazi Özgüdenli, “Şeref Han”, *Diyaret İslam Ansiklopedisi*, Berg 38, (İstanbul: Diyanet Yayınları, 2010), 548-550.

3 - Engin Öpengin, “Werger û Wergêran Di Kurmanciyê De: Paşxane û Hindek Pirsên Îroyî”, *Zend*, (Bihar, 2011), 5.

4 - Nesim Sönmez, “İslam Fıkıhı Sahasında Yazılan Kürtçe Eserler”, *Kurdiname*, (Nîsan, 2021), Hejmar: 4, r. 71.

Bediuzzeman Seîdê Nûrsî (1878-1960) li bajarê Bidlîsê, navçeya Hîzanê, nehîyeya Spayêrtê li gundê Norsê (Nûrsê) hatiye dinê. Navê bavê wî Mîrza û navê dîya wî jî Nûrê ye⁵. Li gundê wî kurd niştecih in û bi kurdî diaxivin. Zimanê zikmakî yê Seîdê Nûrsî, kurdîya kurmancî ye, wî di zaroktî û ciwanîya xwe da û di xwendina xwe ya medreseyê da kurdî bi kar anîye û ders xwendîye⁶. Ligel vê yekê Nûrsî rîsaleyên xwe ne bi kurdî, bi tirkî û erebî nivîsîne. Ev biryar, ji aliyê gelek kesan ve hatiye rexnekirin. Li gor vekolîna me Bediuzzemanî, bi tenê gotarek bi kurdîya kurmancî û bi devoka navçeya Hîzanê nivîsiye. Di gotarê da behsa pirsgirêka kurdan û çareserîya wê dike. Ev gotar di 5ê Kanûna sala 1908an da di rojnameya *Kurd Teawun we Teraqqî Qezetesîyê* hejmara 1ê rûpela 7an da hatiye weşandinê⁷.

Seîdê Nûrsî di rîsaleyên xwe da hinek caran jî hevokên kurdî, gotinên pêşîyan û gotinên wate-dar jî bi kar anîye⁸. Me, di rîsaleyan da ev gotinên kurdî tesbît kirin: “*Sirrê Wehdet ji ezel girtîye hetta bi ebed!* / *Xuda miro şaş dike, kaş neke... Kaş dike fehş neke... Fehş dike, persş neke... Persş dike perîşan neke... Perîşan dike, muşeweş û sergerdan neke!* ¹⁰ / *Ji şerrê sehaban meke qal û qîl, lewra cenetî ne hem qatîl û hem qetîl!* ¹¹ / *Viz viz ji we hingivîn ji me!* ¹²”.

MELA ÎBRAHÎM XELÎLÊ AMEDÎ

Jîyana Wî

Mela Îbrahîm Xelîlî, di sala 1949an da li gundê Sêdeqne (Bayrambaşî) ya navçeya Farqînê (Silvan) ya Amedê (Diyarbakir) hatiye dinê. Navê bavê wî Silêman e û paşnavê malbata wan Azarkan e. Ji ber ku Îbrahîm Xelîlî li gundê Sêdeqne ya Farqînê hatiye dinê wek Seydayê Mela Îbrahîm Xelîlê Sêdeqne jî di nav gel da hatiye naskirin. Ew, di berhemên xwe da navê ‘*Amedî*’ ji xwe ra wek nîsbet bi kar tîne û di berhemên xwe da, xwe wek “Wergervanê Kurd Îbrahîm Xelîlê Amedî” dide nasîn.

Bavê wî Silêman Efendî kesekî ne mela bûye, lê ji ber ku ew Quran xwend bûye, di gundê xwe da dersa Quranê daye zarokan û gelek zarokan jî li ba wî fêrî xwendina Quranê bûne. Îbrahîm Xelîlî, bavê xwe ji bo xwe wek seydayê yekem qebûl dike, lewra wî li cem bavê xwe Silêman Efendî yekem car dest bi xwendina Quranê kirîye. Piştî xitimkirina Quranê, bavê Îbrahîm Xelîlî, kurê xwe di sala 1958an da dibe gundê Asloyê cem Şêx Eta û dixwaze kurê wî weke feqîyekî, xwendina xwe berdewam bike. Îbrahîm Xelîlî, di vê medreseyê da kitêbên bi navê *Xayetu'l-Îxtîsar û Ibnu'l-Qasimê* dixwîne. Di sala 1959an da bi armanca ku fêrî ilmê nehwe bibe diçe navçeya Erxanîyê medreseya Mela Mûsa. Lê ji ber ku li wê medreseyê feqî gelek zêde bûne û cih

5 - Bediuzzeman Seîdê Nûrsî, *Tarihçe-i Hayatı*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2002), 34.

6 - Adil Yıldırımçakar, *Umrek û Mirazek Bediuzzeman û Medresetuzzehra*, (İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 2018), 91.

7 - Seîdê Nûrsî, “Ey Gelî Kurdan”, *Kurd Teaviin we Terakkî Gazetesî*, 1 (1908): 7.

8 - Ji bo agahîyên berfireh bnr: Yıldırımçakar, *Umrek û Mirazek Bediuzzeman û Medresetuzzehra*, 98.

9 - Melayê Cizîrî, *Dîwan*, Berhevkar: Tehsîn Îbrahîm Doskî, (İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 2012), 149.

10 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2013), 194.

11 - Nûrsî, *Mektûbat*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 1998), 64.

12 - Nûrsî, *Muhakemat*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2002), 22.

tunebûye ku ew li wir bimîne ji wir diçe gundê Qurtê li cem Mela Reşad dest bi xwendina xwe dike û teqrîben bi qasî salek û nivî di vê medreseyê da dixwîne û dersa wî digêhêje kitêba bi navê *Şerhu'l-Muxnîyê*. Îbrahîm Xelîlî, ji vê medreseyê jî bi çend hevalên xwe ra diçe gundê Heşterê û li wê derê nêzîkî şeş mehan li cem Seydayê Mela Yûsufê Badîkî xwendina xwe berdewam dike û li cem vî Seydayî jî *Şerha Qewaidê* dixwîne. Teqrîben piştî şeş mehan diçe gundê Feşatê û li cem Seydayê Mela Ebedîn Kefrî bi qasî demekî kurt dixwîne. Li gor agahîyên ku me ji Mela Îbrahîm Xelîlî, girtine ew seydayên ku navê wan li jor derbaz bûne bi tamamî wefat kirine.

Amedî, ji gundê Feşatê jî diçe gundê Turzê li cem Seydayê Mela Tewfîqî kitêba bi navê *Se'dullah Gewra* dixwîne, paşê ji wir jî diçe gundê Şêx Dawudan û li cem Seydayê Mela Îstianuddîn kitêbên bi navê *Şerha Elfîya Ibnî Malikî* û *Suyûtîyê* dixwîne. Pişt ra diçe cem Seydayê Mela Muhemmed Şerîf Heldewî û hetanî kitêbên rêzê yên ku di medreseyên kurdan da têne xwendinê bi tevahî xilas dike li wir dimîne. Piştî ku xwendina kitêbin rêzê xilas dike di sala 1966an da îcazetnameya xwe ya ilmî ji Seydayê Mela Muhemmed Şerîf Heldewî digire. Ev gund û medreseyên ku Amedî lê xwendîye bi tevahî girêdayî bi navçeya Farqînê ve ne.

Mela Îbrahîm Xelîlî, di sala 1965an da ji gundê xwe Sêdeqnê bi keça meta xwe ya bi navê Zekîye Xanimê ra dizewice û ji vê zewacê du kur û sê keç dibin. Keça herî mezin piştî salekî wefat dike, lê her çar zarokên Amedî ên din li heyatê ne.

Melatî û Seydatîya Wî

Mela Îbrahîm Xelîlê Amedî, dema di sala 1966an da îcazetnameya xwe ji Seydayê Mela Muhemmed Şerîf Heldewî digire, diçe gundê Çeqelîyê ya ku girêdayî bi navçeya Bîsmilê ve ye di navbera salên 1966-1970yî da çar salan melatîyê dike. Seyda, di sala 1970yî da diçe eskerîyê û dema ji eskerîyê vedigere naçe melatîyê nake. Me, sedema vê yekê ji Amedî pirsî û wî, weha bersiva me da: *“Gava min tezkere girt û ez ji eskerîyê vegerîyam Farqînê, bavê min û dîya min kal û pîr bûn û bi tenê di mal da mabûn. Ger biçûma melatîyê ew ê, bi tenê bimana. Bavê min û dîya min nexwestin ku ez, wan bi tenê bihêlim û biçim li gundan melatîyê bikim. Li ser vê daxwazê min jî biryar da ku ez, wan bi tenê nehêlim”*.

Mela Îbrahîmî di sala 1983yan bi awayekî resmî qadroyê distîne û cara duduyan dest bi melatîyê dike. Tayîna Amedî derdikeve navenda Dîyarbekirê û ew li rêzê li Mizgefta Qawasî Sexîr, Mizgefta Îskender Paşa û Mizgefta Navendê ya Ofîsê da melatî û seydatîyê dike. Amedî, di sala 2000an da teqawut dibe û ew vê gavê li navenda bajarê Dîyarbekirê kar û xebatên xwe yên ilmî berdewam dike. Amedî, digel zimanê kurdî, erebî farîsî û tirkî jî bi awayekî baş dizane.

Pîşetîya Wî

Çawa li jorê jî derbaz bû, Mela Îbrahîm Xelîlî di sala 1970yî da diçe eskerîyê û piştî ku ji eskerîyê vedigere naçe melatîyê nake. Ew, li Farqînê dest bi karê ticaretê dike, ji xwe ra dikanekî taxê vedike û pê ra meşxûl dibe. Amedî, di karê ticaretê da bi ser nakeve û teqrîben piştî salekî dikana xwe digire. Piştî ku dikanê digire dest bi temîrkirina saetan dike û êdî di nav gel da ew, wek *“Mela Îbrahîm Xelîlê Saetçî”* tê bi navkirin û naskirin.

Mela Îbrahîm Xelîlî, piştî salekî mala xwe dibe Dîyarbekirê û karê tamîrkirina saetan li wir berdewam dike. Amedî, di navbera salên 1975-1981ê da li gor bernameya perwerdehîyê ya ji derve dikeve îmtihanên û li rêzê dîplomeya xwendîngeha seretayî, navendî û ya îmam-xetîbîyê digire û teqrîben di sala 1992an da jî li gor bernameya perwerdehîyê ya ji derve dîplomeya pêşlîsansê yanê ya dusalî digire. Amedî, dema di sala 1983yan da bi awayekî resmî li Dîyarbekirê dibe mela dev ji temîrkirina saetan bernade yanê, ji aliyekî ve melatîyê dike û ji aliyê din ve jî karê temîrkirina saetan berdewam dike.¹³

Wergerên Wî

Mela Îbrahîm Xelîlê Amedî, tevahîya jîyana xwe di xizmeta ilmê da borandîye û hetanî roja îro, bi dehan berhem wergerandine zimanê kurdî û şerha hinek berheman bi kurdî kirîye. Mirov dikare bêje Amedî kesayetek welûd e.

Wergerên Hatine Çapkirin

Gulîstana Se'dîyê Şîrazî: Berhem bi eslê xwe ya *Se'dîyê Şîrazî* (w. 691/1292) ye û bi farisî hatîye nivîsîn. Mela Îbrahîm Xelîlî, ev berhem ji farisî wergerandîye kurdîya kurmancî, di nivîsa xwe da herfên erebî bi kar anîye, werger 608 rûpel e û li Dîyarbekirê di nav weşanên Seyda Kîtabevîyê da hatîye çapkirin¹⁴.

Jîyana Pexemberê Xuda Tercûma Muhemmed Resûlullah (saw) Bi Zimanê Kurdî: Berhem bi eslê xwe ya Muhemmed Riza ye û bi erebî hatîye nivîsîn. Amedî, berhem ji erebî wergerandîye kurdîya kurmancî, di nivîsa xwe da herfên erebî bi kar anîye, werger 654 rûpel e û di sala 2016an da li Dîyarbekirê di nav weşanên Seyda Kîtabevîyê da hatîye çapkirin¹⁵.

Hedîyetu't-Talibîn/ Fiqha Şafîî Bi Zimanê Kurdî: Berhem bi eslê xwe ya Ebdurrehman Kemal Muhemmed e, bi zimanê erebî û bi azîna pîrs û bersivan hatîye nivîsîn. Di berhemê da 1700 pîrs û besivên wan hene. Mela Îbrahîm Xelîlî, berhem ji erebî wergerandîye kurdîya kurmancî, di nivîsa xwe da herfên erebî bi kar anîye, werger 296 rûpel e û di sala 2015an da li Dîyarbekirê di nav weşanên Seyda Kîtabevîyê da hatîye çapkirin¹⁶.

Wegerên Nehatine Çapkirin

Huqûqu'l-Însanî fî'l-Îslamî/ Di Îslamîyetê da Mafê Însanan: Berhem bi eslê xwe ya Ebdurrehman Kemal Muhemmed e û bi erebî hatîye nivîsîn. Amedî, berhem ji erebî wergerandîye kurdîya kurmancî û ji bo çapê daye weşanxaneyê Seyda Kîtabevîyê.

13 - Ev agahîyên ku di derheqê jîyana Mela Îbrahîm Xelîlê Amedî da hatine dayîn, me bi rêya telefonê ji Amedî wergerîyê. (Dîroka ragîhandinê: 31. 01. 2022, Saet: 21:00).

14 - *Se'dîyê Şîrazî*, Gulîstan, Wergêr: Seyda Mela Îbrahîm Xelîlê Amedî, (Diyarbakir: Weşanên Seyda Kîtabevîyê, bd.)

15 - Muhemmed Riza, *Jîyana Pexemberê Xuda Tercûma Muhemmed Resûlullah (saw)*, Wergêr: Seyda Mela Îbrahîm Xelîlê Amedî, (Diyarbakir: Weşanên Seyda Kîtabevîyê, 2016.)

16 - Ebdurrehman Kemal Muhemmed, *Hedîyetu't-Talibîn/ Fiqha Şafîî*, Wergêr: Seyda Mela Îbrahîm Xelîlê Amedî, (Diyarbakir: Weşanên Seyda Kîtabevîyê, 2015.)

Berhemên ku Şerha Wan Kirîye

Şerha Dîwana Melayê Cizîrî: Berhem bi eslê xwe ya Melayê Cizîrî (1570-1640) ye û Amedî, şerha wê bi kurdîya kurmancî kirîye. Xebat 2000 rûpel e û wek destxet di pirtûkxaneyê Mela İbrahim Xelîlî da hatîye parastin. Li ser vê xebatê ve gavê di Zanîngeha Mardîn Artûklûyê, Enstîtûya Zimanên Zindî yê li Tirkîyeyê da xwendekarekî lîsansa bilind têzekî amade dike.

Şerha Elfiyeya İbnî Malikî: Berhem bi eslê xwe ya İmamê Malikî (711-795) ye û Amedî, maneya wê, îraba wê û şerha wê bi têşeya nezmê û bi kurdîya kurmancî kirîye û ji bo çapê daye weşanxaneyê Seyda Kîtabevîyê.

Wergerên Rîsaleyên Nûrê

Mesnewîya Nûrîye: Amedî, berhem ji tirkî wergerenadîye kurdîya kurmancî, werger 313 rûpel e û di sala 2012an da li Stenbolê di nav weşanên Zehrayê da hatîye çapkirin¹⁷.

Îşaratu'l-Î'caz: Amedî, berhem ji tirkî wergerenadîye kurdîya kurmancî û bo çapê daye weşanxaneyê Zehrayê.

Qizi'l-Î'caz: Amedî, berhem ji tirkî wergerenadîye kurdîya kurmancî û bo çapê daye weşanxaneyê Zehrayê.

Mektûbat: Amedî, berhem ji tirkî wergerenadîye kurdîya kurmancî û bo çapê daye weşanxaneyê Zehrayê.

Asarê Bedî'îye: Amedî, berhem ji tirkî wergerenadîye kurdîya kurmancî û bo çapê daye weşanxaneyê Zehrayê. Çend beşên berhemê yê bi navê *Dîwana Herba Urî, Sunûhat û Rumûzê* di nav berhema bi navê *Dersên Cîvakî* da li Stenbolê di sala 2012an da di nav weşanên Zehrayê da hatîye çapkirin¹⁸.

Sözler: Amedî, berhem ji tirkî wergerenadîye kurdîya kurmancî û wek destxet bo çapê daye weşanxaneyê Tenwîrê. Li gor agahîyên ku Amedî dane me, ev werger îro wenda.

DÎROKA WEGERA RÎSALEYÊN NÛRÊ

Di bin vê sernavê da em ketin pê dîroka wergera Rîsaleyên Nûrê û me xwest em tesbît bikin ku rîsaleyên Bedîuzzeman Seîdê Nûrsî li kîjan zimanan hatine wergerandin û bi taybetî jî ji bo kurdî kîjan berhem û di kîjan tarîxê da ji aliyê kî ve hatine wergerandin.

Wergera Rîsaleyên Nûrê Bo Zimanên Biyanî

Qurana Pîroz ji bo tevahîya ademîzadan nazil bûye û herweha Hz. Muhemmed (sxl) jî ji bo tevahîya alema însanîyetê hatîye şandin. Di gelek ayetan da derbaz dibe ku “Quran, ji bo tevahîya

17 - Nûrsî, *Mesnewîya Nûrîye*, Wergêr: Mela İbrahim Xelîlê Amedî, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2012).

18 - Nûrsî, *Dersên Cîvakî*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2013).

mirovan bes şîret û bîranîn e.”¹⁹ Yanê çî ereb be û çî jî ecem be herkes muxatabê wî ye. Ew mirovên ne ereb in an jî erebî nizanin bi armanca ku Quranê fêmkirin û emr û fermanên ku têda derbaz dibin, bizanibin û di heyata xwe da tetbîq bikin lazim e li zimanên biyanî were wergerandin. Ji ber vê çendê ji serdema ‘Esra Se‘adetê hetanî roja îro Quran, li gelek zimanan hatîye wergerandin.

Bi armanca Quran bi rast û durust were fêmkirin ligel bi sedan mealan, bi sedan tefsîr jî hatine nivîsîn. Li gor Bedîuzzeman Seîdê Nûrsî, ev rîsaleyên ku wî nivîsîne bi tevahî tefsîra Quranê ne. Ew, di berhema xwe ya bi navê *Şualarê* da weha dibêje: “*Rîsaleyên Nûrê tefsîra Qur’anê ya pir bi hêz û resen e.*”²⁰ Seîdê Nûrsî, di *Mektûbatê* da jî dema pênaseya Rîsaleyên Nûrê dike weha dibêje: “*Ev rîsaleyên ku ji boyî sûdjêwergirtinê li holê ne, malê xezîne (mîrî) ne; ango çiziranên Qurana Hekîm in. Tu kes nikare li wan xwedî derbikeve...*”²¹ Ne tenê Nûrsî, peyrevên wî jî di wê qenaetê da ne ku Rîsaleyên Nûrê bi tevahî tefsîra Qurana Pîroz in.

Çawa ku gelek tefsîrên Quranê ên bi erebî hatine nivîsîn li gelek zimanan hatine wergerandin wisa jî Rîsaleyên Nûrê di dinyayê da li gelek zimanan hatîye wergerandin. Lewra şagirtên Rîsaleyên Nûrê nasandina rîsaleyan ji xwe ra wek wezîfeyekî muhîm dibînin û wan werdigerînin gelek zimanan. Wergera rîsaleyan bi piranî ji aliyê kesên ku zimanê wan ê eslî tirkî ye ve hatîye kirin û hinek caran jî ji aliyê kesên ku zimanê wan yê eslî ne tirkî ye lê ew tirkî baş dizanin ve hatîye kirin.

Rîsaleyên Nûrê li gor vekolîna me hetanî vê gavê li çil û heft (47) zimanan hatîye wergerandin û ihtîmal heye ku hêjmara zimanan zêdetir jî be. Li gor vekolîna me zimanên ku rîsale bo wan hatîye wergerandin ev in: “Osmanî, erebî, îngilîzî, rûsî, efxanî, almanî, arnavûdî, azerî, bengalî, boşnaxî, bulgarî, çekî, çînî, danîmarkî, endonezî, estonî, farisî, fînî, fransîzî, gürcî, hîndî, hollandî-filemenkî, îspanyolî, îsveçî, îtalî, japonî, kazakî, kirgîzî, koreyî, kurdî, lehî-polakî, macarî, makedonî, malayî, ozbekî, portekîzî, romenî, siwahîlî, tamîlî, tatarî, turkmenî, ukraynî, urdî, uygurî, vîetnamî û yunanî-rûmî.” Tevahîya Kulîyata Rîsaleyên Nûrê li zimanê erebî, îngilîzî, îspanyolî arnavûdî, almanî, boşnaxî, romenî û kurdîya soranî hatîye wergerandin û li zimanê din ên ku li jor derbaz bûn jî çend rîsale hatine wergerandin²².

Wegera Rîsaleyên Nûrê Bo Zimanê Kurdî

Di bin vê sernavê da em ê li ser dîroka wergera rîsaleyên ku bo kurdî hatine kirin bisekinin û bersiva pirsên wek gelo wergera rîsaleyên Seîdê Nûrsî bo kurdî kengê destpêkirîye, ji aliyê kî ve, kîjan rîsale û hetanê vê gavê çend rîsale hatine wergerandin, bidin.

Destpêka wergera rîsaleyan bo kurdî zêde qedîm nîne û hetanî roja îro jî wergera tevahîya rîsaleyan bo kurdîya kurmancî nehatiye kirin. Wek tê zanîn muellîfê rîsaleyan Seîdê Nûrsî bi eslî xwe kurd e, lê wî di rîsaleyên xwe da zimanê tirkî bi kar anîye. Li ser pirsê ku gelo Nûrsî, bo çî di berhemên xwe da zimanê xwe yê zikmakî bi kar neanîye da, mirov dikare gelek fikr û ramanan bîne zimên, lê ji ber ku ev ne mijara vekolîna me ye em li ser hûr nabin. Li gor mijarê lazim e em

19 - Bnr. Yûsuf, 12/104; Se‘d, 38/87; Qelem, 68/52; Tekwîr, 81/27.

20 - Nûrsî, *Şualar*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2002), 400-518.

21 - Nûrsî, *Mektûbat*, Wegêr: Abdulkadîr Bîngol, Suat Orak, Ayhan Meretowar, Aziz Samur, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2013), 552.

22 - <https://www.sozler.com.tr/kategori/tercume-eserler> (Ragehandin: 25.11.2022, saet: 23:18).

bikevin pey şopa pîrsa ku gelo ji bo çî wergera rîsaleyan bo zimanê kurdî dereng hatîye kirin, digel ku muelfîrê rîsaleyan bi eslê xwe kurd e? Mirov ji bo vê pîrsê dikare cur be cur bersivan bide. Berîya her tiştî bo bersiva pîrsek weha lazim e însan li dîroka tirkîyeyê vegere û wê binirxîne. Dewleta Osmanîyan, li ser hîmê pîr nijadî, pîr dînî û pîr zimanî hatibû avakirin. Piştî hilweşandina dewleta Osmanîyan bi avakirina komara cumhûriyetê û bi pesendkirina makezagona 1924an ra dewletek unîter derket meydanê û rêvebirên komarê, ew kesên ne misilman in û eqelîyet in ne têda, tevahîya hemwelatî wek tirk qebûl kirin û li gor hişmendîya yek netew û yek zimanî tevgerîyan²³. Her weha zimanê tirkî ne têda tevahîya zimanên ku pê têne axaftin, qedexe kirin. Zor û zehmetîyên li ser zimên, bi taybetî jî li ser zimanê kurdî zêdetir bû û li gor vekolîna me hetanî sala 1948an tu berhemek bi kurdî nehate çapkirin. Rojnameger û nivîskar Mûsa Anter (1920-1992) di sala 1959an da bi navê *Birîna Reş* şanoyeka bi kurdî dinivîse û ev şano di sala 1965an da tê weşandin²⁴. Piştî derbeya 12ê îlona 1980yî zext zêdetir li ser zimanê kurdî çêdibin û weşandina berheman bi kurdî gelek zor dibe. Ev zext û zordarî hetanî salên nodî jî dewam dike. Wek nimûne yekem meala Quranê bo kurdî ji aliyê Abdullah Memet Varlı ve di sala 1994an da bi navê *Qurana Pîroz û Arşa Wêyê Bilind* tê kirin û li Îstanbolê di çapxaneyê Exspressê da tê weşandin. Wergêr, piştî qedandina wergerê di 08.08.1994an da vê mealê bi armanca pesendkirinê ji Karubarên Dîyanetê ra dişîne. Sazgeh, di 12.09.1994an da bersivê neyênî dide wergêr û îddîa dike ku meala Quranê bi kurdî nabe yanê zimanê kurdî têra wergerê nake²⁵. Ev mînak, nîşaneyê nijadperestîya rêvebirên dewletê yên wê demê bi zelalî nîşan dide.

Piştî salên heştêyî li tirkîyeyê zextên li ser zimên û çapemenîya kurdî hinekî sist dibin û di weşanxaneyan da dest bi çapkirina rojname, kovar û pirtûkên kurdî tê kirin. Di sala 2009an da di bin banê sazgeha TRTyê da bi vekirina *Qanal TRT 6*ê ku pişt ra navê wê qanalê dibe TRT Kurdî²⁶ û li zanîngehên herêmê wek Zanîngeha Mardîn Artuklûyê, Van Yüzüncü Yılê û Bîngolê da bi vekirina Enstîtûyên Zimanên Zindî û beşên Ziman û Edebîyata Kurdî, di warê akadîmk da hinek derfet ji bo zimanê kurdî çêbû û weşandina pirtûkan bi kurdî roj bi roj zêdetir bû²⁷.

Rîsala Biratiyê, li gor vekolîna me ji Rîsaleyên Nûrê yekem berhem e ku di sala 1992yan da ji aliyê Abidînê Amedî ve bo kurdî hatîye wergerandin. Ev agahî jî dide xwîyakirin ku wergera rîsaleyan bo kurdî gelek dereng destpê kirîye. Sedema derengmayînê mirov dikare bi du xalan îzah bike. Xala yekem, rewşa sîyaseta neyînî ya tirkîyeyê û nijadperestîya rêvebirên dewletê bû ku ew li gor berjewendîyên xwe yên şexsî tevdiğerîyan û xala duyem jî ew bû ku ji aliyekî ve kesên dîndar nedixwestin serê xwe bi meseleya kurdî ve biêşînin û rîsaleyan wergerînin, ji aliyê din ve kesên nedîndar jî nedixwestin Seîdê Nûrsî bi awayekî baş di nav kurdan da were naskirin û berhemên wî werine xwendin. Yanê her kesek li gor berjewendîyên xwe tevgerîya lewra nedixwestin rîsaleyan bo kurdî wergerînin. Di vekolînê da me, ev wergerên Rîsaleyên Nûrê yên ku bo kurdî hatine kirin tesbît kirin:

23 - Esra Arsan, Türkiye Kürtlerinde TRT Şeş Algısı: Anadilde Yayıncılık Üzerine Bir Araştırma, AB: Raoul Wallenberg Enstitüsü, Raporu 2015, 21.

24 - Musa Anter, *Birîna Reş*, (İstanbul: Weşanên Avestayê, 1999), 5.

25 - *Qurana Pîroz û Arşa Wêyê Bilind*, Wergêr: Abdullah Memet Varlı, (İstanbul: Weşanên çapxaneyê Exspressê, 1994).

26 - Ji bo agahîyên berfireh bnr: Sıdık Benek, TRT Kurdî û Tesîra Wê ya li Ser Ciwanan: Bi Mînaka Xwendekarên Lîseyên Wanê, Teza Lîsansa Bilind a Ne Çapkirî, Zanîngeha Wan Yüzüncü Yılê, Enstîtuya Zimanên Zindî, (Van: 2020).

27 - Ji bo agahîyên berfireh binêrin: Nesim Sönmez. "Pirsgirêkên Beşa Ziman û Edebîyata Kurdî di Zanîngehên Tirkîyeyê de", *International Journal of Kurdish Studies*, 2 (1), 2015, pp. 96 – 104.

Rîsala Biratîyê: Abidînê Amedî, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 1992yan da di nav weşanên Nûbiharê da hatîye çapkirin. Li gor agahîyên ku di çavkanîyan da derbaz dibin ev werger yekem rîsale ye ku bi alfabeya latinî hatîye çapkirin²⁸.

Peyvên Biçûk: Hamza Yetim û Suleyman Çevik ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 1992yan da di nav weşanên Nûbiharê da hatîye çapkirin²⁹.

Peyva Bîst û Sêyemîn: Sabah Kara ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 1992yan da di nav weşanên Nûbiharê da hatîye çapkirin³⁰.

Peyivên Biçûk: Abdulkadir Badıllı ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 1992yan da di nav weşanên Envar Neşrîyatê da bi alfabeya erebî hatîye çapkirin³¹.

Xutbeya Şamê: Ayhan Meretowar, *Mûcîzeyên Quranê û Munazeratê* ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 2009an da di nav weşanên Zehrayê da bi alfabeya latinî hatîye çapkirin.³²

Mûcîzeyên Quranê: Ayhan Meretowar, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 2009an da di nav weşanên Zehrayê da bi alfabeya latinî hatîye çapkirin³³.

Munazerat: Ayhan Meretowar, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 2009an da di nav weşanên Zehrayê da bi alfabeya latinî hatîye çapkirin³⁴.

Risaleya Munacatê: Ayhan Meretowar û Nevzat Emînoğlu wek hevpar, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 2010an da di nav weşanên Zehrayê da hatîye çapkirin³⁵.

Risaleya Sirûştê: Ramazan Çetin û Mikail Bülbül wek hevpar, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 2012an da di nav weşanên Hizmet Vakfı Yayınlarıyê da hatîye çapkirin³⁶.

Şehadetnameya Du Dibistanên Musîbetê Yan Ji Dîwana Herba Urfî û Seîdê Kurdî: Aydın Üneşi, Ramazan Çetin û Mikail Bülbül wek hevpar, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmancî wergerandîye û li Stenbolê di sala 2012an da di nav weşanên Hizmet Vakfı Yayınlarıyê da hatîye çapkirin³⁷.

28 - Nûrsî, *Rîsala Biratîyê*, Wegêr: Abidînê Amedî, (İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 1992).

29 - Nûrsî, *Peyvên Biçûk*, Wegêr: Hamza Yetim û Suleyman Çevik, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 1992).

30 - Nûrsî, *Peyva Bîst û Sêyemîn*, Wegêr: Sabah Kara, (İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 1992).

31 - Nûrsî, *Peyivên Biçûk*, Wegêr: Abdulkadir Badıllı, (İstanbul: Weşanên Envar Neşrîyatê, 1992); Ji bo agahîyên berfireh bnr: Ayhan Yıldız, “Tevgera Wergera Kurmancî li Sûrî û Tirkîyeyê”, *Nûbihar Akademî*, (İstanbul: 2020), Jimar: 13, Sal: 7 rr:115-138, 126-127.

32 - Nûrsî, *Xutbeya Şamê*, Wegêr: Ayhan Meretowar, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009); Nûrsî, *Mûcîzeyên Quranê*, Wegêr: Ayhan Meretowar, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009); Nûrsî, *Munazerat*, Wegêr: Ayhan Meretowar, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009).

33 - Nûrsî, *Xutbeya Şamê*, Wegêr: Ayhan Meretowar, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009).

34 - Nûrsî, *Munazerat*, Wegêr: Ayhan Meretowar, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009).

35 - Nûrsî, *Risaleya Munacatê*, Wegêr: Ayhan Meretowar û Nevzat Emînoğlu, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2010).

36 - Nûrsî, *Risaleya Sirûştê*, Wegêr: Ramazan Çetin û Mikail Bülbül, (İstanbul: Weşanên Hizmet Vakfıyê, 2012).

37 - Nûrsî, *Şehadetnameya Du Dibistanên Musîbetê Yan Ji Dîwana Herba Urfî û Seîdê Kurdî*, Wegêr: Aydın Üneşi, Ramazan Çetin û Mikail Bülbül, (İstanbul: Weşanên Hizmet Vakfıyê, 2012).

Rîsaleyên Nûrê: Farûq Resul Yehya di sala 2013an da li gor salnameya hîcrî şemsîyê di sala 1390î da tevahîya *Rîsaleyên Nûrê* wergerandîye zaravayê soranî û li Tehranê di nav weşanên Îhsanê da hatîye çapkirin³⁸.

Mektûbat: Abdulkadîr Bîngol, Suat Orak, Ayhan Meretowar, Azîz Samur, wek hevpar, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmançî wergerandine û li Stenbolê di sala 2013dan da di nav weşanên Zehrayê da hatîye çapkirin³⁹.

Leme'at: Di nav weşanên Sözlere Neşriyatê da di sala 2016dan da hatîye çapkirin⁴⁰.

Rîsaleya Îctîhadê: Di nav weşanên Sözlere Neşriyatê da hatîye çapkirin⁴¹.

Koma Gotinan: Mela Mihemed Zahid, ji zimanê tirkî bo kurdîya kurmançî wergerandîye û li Stenbolê di sala 2016dan da di nav weşanên Zehrayê da hatîye çapkirin⁴².

Ji ber ku wergerên Mela Îbrahîmê Amedî mijara vekolîna me ye, em ê wan wergeran di bin serenavekî cuda da binirxînin.

RÊBAZA WERGERA MELA ÎBRAHÎM XELÎLÊ AMEDÎ

Di vê beşê da em dê li ser wergerên Rîsaleyên Nûrê yên ku Mela Îbrahîm Xelîlê Amedî bo kurdîya kurmançî kirine rawestînin, taybetîyên wergera wî ên ku me tesbît kirine binirxînin, behsa rêbaza ku wergêr di wergera xwe da bî kar anîye bikin û bi vî rengî di derbareyê wergera Amedî da bibin xwedan qenaetek.

Rêbaza Wergera Wî

Berîya ku em wergerên Amedî binirxînin lazim e di derheqê rê û rêbaza wergerê da bi kurtasî hinek agahîyan bidin. Wek tê zanîn karê wergerê karekî gelek kevnare ye û li gor tecrûbeyên qadê karê wergerê roj bi roj pêşda çûye û xurttir bûye. Mirov dema berê xwe dide vê qadê bi gelemperî dibîne ku karê wergerê bi çar cureyan hatîye kirinê:

Bi armanca ne xirabkirina eslê metnê, wergera peyv bi peyv: Armanc ji vê wergerê ew e ku li binê her peyvê nivîsîna wateya wê ye. Wek nimûne ji bo vê xalê, “Peyv bi Peyv Wergera Qurana Pîroz” dikare bê dayîn. Hedef ji vê wergerê ew e ku ji alîyekî ve metna eslî were parastin û ji alîyê din ve jî ziman were hînkirin.

Herçiqas peyv bi peyv nebe jî wergera li gor eslê wê: Wergera bi vî rengî di metnên edebî da gelek zêde tê xwîyakirin û têda teswîr qet nayê kirin.

38 - Nûrsî, *Witekan*, Wegêr: Farûq Resul Yehya, (Tehran: Weşanên Îhsanê, 2013/1390).

39 - Nûrsî, *Mektûbat*, Wegêr: Abdulkadîr Bîngol, Suat Orak, Ayhan Meretowar, Azîz Samur, (Îstanbul: Weşanên Zehrayê, 2013).

40 - Nûrsî, *Leme'at*, (Îstanbul: Weşanên Sözlere Neşriyatê, 2016).

41 - Nûrsî, *Rîsaleya Îctîhadê*, (Îstanbul: Weşanên Sözlere Neşriyatê, 2016).

42 - Nûrsî, *Koma Gotinan*: Wegêr: Mela Mihemed Zahid, (Îstanbul: Weşanên Zehrayê, 2016).

Wergera bi veguheztina mijarê ve: Di vê wergerê da wergêr, metnê hevok bi hevok wernagerîne, çawa fêhm kirîye wisa werdigerîne. Wisa tê xwîyakirin ku wergera weha puxtaya metna eslî ye.

Wergera azad. Di wergera bi vî rengî da wergêr, qet nafikire ku eslê metnê biparêze û çawa bixwaze wisa wergerê dike. Ji karê bî vî rengî ra werger, dibe ku gotineke ne rast be⁴³.

Mirov dema berê xwe dide wergera Seydayê Mela İbrîmî dibîne ku ew zêdetir li gor xala du-duyan tevgerîya ye, yanê eslê metnê parastîye û wisa werger kirîye. Lêbelê mirov di wergera wî da dibîne ku ev xal hinek caran tevlihev bûye. Ji ber ku zimanê Seîdê Nûrsî zimanekî têkel e, yanê wî tirkî, kurdî, erebî û farisî bi hev ra bi kar anîye ji ber vê sedemê di wergerê da hinek caran peyv û ravek hatine dubarekirin û peyvên di metna eslî da hatine bikaranîn.

Wergera bi Parastina Peyv û Terkîbên Orjînal Metnê

Ji bo ku di derheqê wergera Mela İbrahîmî da ji me ra qenaetek çêbibe û em bizanibin ku wergêr di wergera xwe da çi cure rêbazên wergerê bi kar anîye me li xwarê ji metna orjînal û ji wergera wergêr çend mînak dane. Me mînakên xwe ji *Mesnewîya Nûrîye* û ji *Dersên Civakî* wergirtine. Di hibijartina van her du berheman da sedem ew e ku ji wergerên wergêr, hetanî vê gavê wek tevahîya pirtûkê tenê ev her du berhem hatine weşandinê ye. Di dayîna mînakan da ew peyvên ku wergêr dest nedayê, yanê di wergera xwe da orjînal wan bi kar anîye bi armanca ku bi hêsanî werine dîtin me ew di nav metna wergerê da wek bold nîşan dane⁴⁴.

Mînak 1

Di metna xwarê ya orjînal da peyvên “Î’lem eyyûhe’l-azîz!, zîllet, sefahet, îzzet, şeref, ezîz, xêr, şer” derbaz dibin û wek tê xwîyakirin wergêr, heman peyv di wergera xwe da bi kar anîye yanê dest nedaye orjînal wan û ew bo kurdî wernegerandine.

Orjînal Metnê

“Î’lem eyyûhe’l-azîz! Yarın seni zillete ve rezaletlere maruz bırakmakla terk edecek olan dünyanın sefahatini bugün kemal-i izzet ve şerefle terk edersen pek aziz ve yüksek olursun. Çünkü o seni terk edemedi evvel sen onu terk edersen, hayrını alır, şerrinden kurtulursun. Fakat vaziyet ma’kûse olursa, kaziye de ma’kûse olur⁴⁵.”

Wergera Wê

“Î’lem eyyûhe’l-ezîz! Ger ev ê sefaheta dunyayê ya ku dê sibehê te di zîllet û rezaletê de bihêle û terka te bike, tu îro bi îzzet û şeref, terka wan bikî, tu yê pir ezîz û qedirbilind bî. Lewra, hêj ku wê terka te nekiribe, tu terka wê bikî, xêra wê bi dest dixî û ji şerrê wê xilas dibî. Feqet ger rewş bereks û berevajî be, encam û hukum jî berevajî dibe⁴⁶.”

43 - Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyat Tarihi*, (Ankara: Weşanên Türk Tarih Kurumuyê, 1973), 80.

44 - Nîşe: Di dayîna mînakan da çewtîyên îmlayê yên wergêr nehatine sererastkirin û çawa di metnê da derbaz bûne wisa hatine dayîn.

45 - Nûrsî, *Mesnevî-i Nûrîye*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 1998), 189.

46 - Nûrsî, *Mesnewîya Nûrîye*, Wergêr: Seydayê Mela Xelîl İbrîhîmê Amedî/Azarkan, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2012), 222.

Wek tê zanîn Bedîuzzeman Seîdê Nûrsî, di berhemên xwe da zimanêke giran bi kar anîye û bi piranî jî di bin tesîra zimanê erebî û farisî da maye û hema bêje di her hevokê xwe da peyv û têgehên erebî û farisî emilandîye. Wergêr Mela Xelîlî jî di wergerên xwe da pirê caran ev têgeh wek orjînal girtine û ew wernegerandine kurdî.

Mînak 2

Di metna xwarê ya orjînal da peyvên “Î‘lem eyyûhe’l-ezîz, Îsmê tefdîl, esma, sîfat, fîl, Teala, *E‘lem, Ekber, Erhem, Ehsen*, zidd, tewhîd, meqsed, tefdîl, mewsûf, heqîqî, eslî, mewsûf, wehmî, xeyrî heqîqî, Îzzet, îlahî, muwazene, ehwal, mexlûqat, tafdîl, mukemmeliyet, mesnûat, kemal, heqq, muqayese” derbaz dibin û wek tê xwîyakirin wergêr, heman peyv bi kar anîye yanê dest nedaye orjînalê wan û ew bo kurdî wernegerandine.

Orjînalê Metnê

“Î‘lem eyyûhe’l-azîz! Cenab-ı Hakkın *‘Alem, Ekber, Erham, Ahsen* gibi esma ve sîfat ve ef‘alinde kullanılan ism-i tafdil tevhide naks değildir. Çünkü maksat, bizzat ve hakikî, bir mevsufu gayr-i hakikî veya aklî bir imkânla veya vehmî bir mevsufa tafdil etmektedir.

Ve keza, izzet-i îlahîyeye de münafî değildir. Çünkü maksat, sîfat ve ahval-i îlahîye ile mahlûkatın sîfat ve ef‘ali arasında bir muvazene yapmak değildir. Yani, ikisini bir seviyede tuttuğundan sonra, bunu ona tafdil etmek değildir ki, sîfat-ı ilahîyeye bir naks olsun.

Evet, masnuattaki kemalât, Cenab-ı Hakkın kemâlinden in‘ikas eden bir gölge olduğuna nazaran, masnuat, sîfat-i ilahîye ile muvazene hakkına malik değildir...⁴⁷”

Wergera Wê

“Î‘lem eyyûhe’l-ezîz! Îsmê tefdîlên ku di **esma** û **sîfat** û **fîlên** Xweda **Teala** yê wê ***E‘lem, Ekber, Erhem, Ehsen*** de tên bikaranîn, **ziddê tewhîdê** nîne. Lewra **meqsed**, **muqayese** û **tefdîla mewsûfekî heqîqî** û **eslî**, bi **tefdîla mewsûfekî wehmî** yan jî **xeyrî heqîqî** ye.

Û her wuha, ne dijî **îzzeta îlahî** ye jî. Lewra **meqsed**, ne **muwazene** û **muqayeseyê** di navbera **sîfat** û **ehwalê îlahî sîfat** û **fîlên mexlûqat** e. Yanî ne ku herdukan di **sewîyekî** de digre û paşê jî ev ê ya **muqayese** û **tefdîlê** wî dike; da ku bibe kêmasîyekî jî **sîfatê îlahî** re.

Belê **mukemmeliyeta** di **mesnûat** de, ji ber ku sîyek e ku ji **kemala** Xweda **Teala** diîse; lewma **mesnûat**, xwedî wî **heqqê muqayeseya** bi **sîfatê îlahî** nîne...⁴⁸”

Mînak 3

Di metna xwarê ya orjînal da peyvên “**tembîh, ayet, hedîs, mutleq, kullî, teleqqî, hukumferma, muweqqet, zen, muqeyyed, umûmî, hesibandin**” derbaz dibin û wek tê xwîyakirin wergêr, heman peyv bi kar anîne yanê dest nedaye orjînalê wan û ew bo kurdî wernegerandine.

Orjînalê Metnê

“Tembîh: Bazı âyat ve ehâdis vardır ki mutlakdır; külliye telâkki edilmiştir. Hem öyleler var ki, munteşire-i muvakkatadır; daime zannedilmiştir. Hem mukayyed var; ‘âmm hesab edilmiştir⁴⁹.”

47 - Nûrsî, *Mesnevî-i Nûriye*, 235.

48 - Nûrsî, *Mesnewîya Nûriye*, 277.

49 - Nûrsî, *İctimaî Dersler*, (İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2004), 247

Wergera Wê

“**Tembîh:** Hin ayet û **hedîs** hene ku **mutleq** in; lê wek **kullî** hatine **teleqqî**kirin. Hinekên wisan hene ku **hukumfermayê muweqqet** in, lê wek daîmî hatine **zen**kirin. Hem jî, hinên **muqeyyed** û **sînorkirî** hene ku **umûmî** hatine **hesibandin**⁵⁰.”

Mînak 4

Di metna xwarê ya orjînal da peyvên “**Qudret, ezelî, quwet, kaînat, feyz, tecellî, xulqîyet, zerre, cazîbe, xulq, îhsan, rabita kaînat, cazîba umûm, însa, îcad**” derbaz dibin û wek tê xwî-yakirin wergêr, heman peyv bi kar anîne yanê dest nedaye orjînalê wan û ew bo kurdî wernegerandine.

Orjînalê Metnê

“Kudret-i ezelinin feyz-i tecellisi ve eser-i ibdaî olan kâinattaki kuvvetten umum zerrata her bir zerreye birer zerre-i cazibe halk ve ihsan ederek ve ondan kâinatın rabitası olan müttehid, müsatkil, muhassal cazibe-i umumiyyeyi inşa ve icad etmiştir...⁵¹”

Wergera Wê

“**Qudreta ezelî**, ji wê **quweta** li **kaînatê** ya ku **feyza tecellîya** wî û **eserên xulqîyeta** wî ye, ber bi her **zerreyê** ve, **zerreyeke cazîbeyê** di her **zerreyekê** de **xulq** û **îhsan** kirîye û ji wan jî, **rabita kaînatê** ya ku **cazîba umûmî** ya hevgerî, serbixwe, pêkhatî, **însa** û **îcad** kirîye⁵².”

Ji van mînakên ku li jor hatine dayîn jî tê xwî-yakirin ku wergêr Amedî, herçiqas peyv bi peyv werger nekiribe jî wî orjînalê metnê parastîye û li gor orjînalê metnê wergera xwe kirîye.

Wergera bi Peyyv û Terkiûbên ji Orjînalê Metnê Cudatir

Wergêr Amedî, di wergera xwe da pirê cihan sadiqî metna orjînalê maye, lê mirov gava bi hûrgulî wergerên wî di ber çavan ra derbaz dike dibîne ku wergêr, hinek caran ji eslê metnê hinekî dûr ketîye. Yanê, têgehên ku Bedîûzzeman Seîdê Nûrsî pirê caran di berhemên xwe da erebîya wan bi kar anîye, Amedî orjînalê wan tercîh nekirîye û ew wergerandine kurdî. Li xwarê jî bo vê azînê çend mînak hatine dayîn.

Mînak 1

Wergêr Amedî, çawa di vê mînakê da tê xwî-yakirinê hinek têgeh kirine kurdî lê ji maneya wan a eslî dûr neketîye. Me li xwarê di nav du neynûkan da têgehên orjînalê û wergera wan daye.

“Filvaki: Bi rastî; ifrat-1 zeka: zêdezîrektî; cûnun: dîn; en ulvî: herî bala; mîsra: rêzik; tercûman-1 zîşan: tercûmanekî baş; ateş-i meâlî: agirê ramanî; ziya-y1 uluviyet: ronahîya bi ûlwîyet; beklar: bendewar.”

Orjînalê Metnê

“Said-i Kürdi, filvaki ifrat-1 zeka itibariyle hudud-u cûnunda idi, fakat öyle bir cûnûn ki, onun

50 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 228.

51 - Nûrsî, *İctimaî Dersler*, 244.

52 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 226.

ruh-u kemal ve akılîna, en ulvî ve fedaî şair-i bedbaht olan üstad-ı muhteremim A. Cevdet şu mısralarda tercüman-ı zîşanı olmuştur:

*Cünun başımda yanar ateş-i meâlidir
Cünun başımda benim bir zeka-i âlidir*

*Benim cünunuma rehber ziya-yı uluviyet
Benim cünunumu bekler azim bir niyet53.”*

Wergera Wê

“**Bi rastî** jî Seîdê Kurdî ji ber **zêdezîrektîyê**, li hudûdê **dînîtiyê** bû. Lêbelê dînîteyêke wisa ku şairê fedaî û **herî bala** yê bedbext, ustadê min ê muhterem Evdillâh Cewdet, di van rêzikên xwe de ji ruhê aqil û kemala wî re bûye **tercûmanekî baş**:

*Dînîti, di serê min de dişixule, agirê ramanî ye
Dînîti di serê min de ye, yê min zekayekî alî ye*

*Ji dînîtiya min re rêber e; ronahîya bi ûlwîyet
Bendewarê dînîtiya min e, niyetek bi ezamet54*

Mînak 2

Di vê mînakê da jî bi awayekî zelal tê xwîyakirin ku wergêr, di wergera xwe da zimanê kurdî parastîye û Bedûzzeman ew têgeh û peyvên bi erebî gotine ew wergerandine kurdî. Me ew peyvên ku Mela İbrahîmî kirine kurdî li xwarê di nav du neynûkan da dane:

“Hayy: zindî; haşîye: têbinî; munkati: bê navber; baki: daîmî; nezih: xweşîktir; meyyit: mirî; enva: cure; ehemmiyet: zêde qîmet; yakaza: hişyar mütelezziz: lezzet; zill: sî; mütemasil: dişibihin hev.”

Orjînal Metnê

“Şehîd kendini hayy bilir(Haşîye). Feda ettiğî hayatı, sekeratı tatmadığından gayr-ı munkati ve baki görüyor. Yalnız daha nezih olarak buluyor. Başka meyyite nisbeti şuna benzer ki: İki adam rüyada lezaizin envama câmi bir bahçede geziyorlar. Biri rüya olduğunu bilir, ehemmiyet vermez. Diyeri ise yakaza bilir, hakiki mütelezziz olur.

Âlem-i rüya, âlem-i misalin zıllı ve o da âlemi berzahın zıllı olduğundan desatirleri mütemasildir⁵⁵.”

Wergera Wê

“Şehîd xwe **zindî** dizane(**Têbinî**). Ji ber ku sekerat nedîtîye û tahm nekirîye, heyata ku feda kirîye, **bê navber** û **daîmî** dibîne. Lê li berçavan, bi awayekî **xweşîktir** dixwuyê. Ferqa wan û **mirîyên** din, wiha ye ku: Her wekî ku du meriv di xew de, di baxçeyekî de digerin ku hemû **cu-**

53 - Nûrsî, *İctimaî Dersler*, 153.

54 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 145.

55 - Nûrsî, *İctimaî Dersler*, 245.

reyên tahm û lezetan tê da hene. Yek ji wî dizane ku xewn e. **Zêde qîmet** nadê. Yê din dizane qey **hişyar** e, lezzeteke heqîqî digre.

Alema xewnê, ji ber ku sîya alema mîsalî ye û ew jî, sîya alema berzexê ye, lewma dustûrên wan, dişibihin hev.⁵⁶”

Di van her du mînakan da bi awayekî zelal tê xwîyakirin ku wergêr, di wergera xwe da zimanê kurdî parastîye û Seîdê Nûrsî ew têgeh û peyvên ku bi erebî bi kar anîne, ew wergerandine kurdî lê di wergera xwe da bi hessasî tevgerîyaye ku ji maneya wan a esasî dûr nekeve.

Dayîna Orjînalîya Ayet, Hedîs û Hevokên Erebi û Farisî

Gelek nivîskar, hinek caran bi armanca fikra xwe baş bînin ziman an jî nivîsa xwe bixemilînin û wê bedewtir bikin ji zimanên cuda wek wecîze, gotinên pêşîyan û hwd hevokan digirin û datînin nav nivîsa xwe. Ev rêbaz bi taybetî di berhemên dînî da zêdetir tê bikaranîn. Dema nivîskarek di warê dînî da berhemek dinivîse ji metna ayet, hedîs, helbest, wecîze û gotinên pêşîyan mînakan nîşan dide. Mirov dema berê xwe dide Rîsaleyên Nûrê jî dibîne ku di gelek cîhan da Seîdê Nûrsî ev rêz bi kar anîye.

Karê wergêranê ji aliyekî ve karekî muhîm e û ji aliyê din ve jî karekî zehmet e. Wergêr, dema berhemekê an nivîsekê werdigerîne lazim e hewl bide ku fikr û ramana nivîskar bi awayekî tekûz veguhezîne. Ji bo rast veguheztina fikra metnê hinek rêbaz hene. Ji wan rêbazan yek jî ew e ku wergêr, dema wergerê dike di metna orjînal da hinek peyv û hevokên erebî an jî farisî hene, lazim e ew di wergerê da jî werine parastin yanê ligel maneya wan halê wan ê orjînal jî were dayîn.

Mirov, dema li ser wergera Rîsaleyên Nûrê yê ku Mela İbrahim Xelîlî ji bo kurdî kirîye da hûr dibê dibîne ku wî ev xala hanê hema bêje di tevahîya wergerên xwe da parastîye. Amedî, di nav metnê da orjînala hevokê daye û di jêrenotê da jî maneya wê daye.

Mînak 1

Orjînala Metnê

“İşte sulh-i umumi, avf-ı umumi, ref’-i imtiyaz lâzım. Tâ ki, biri bir imtiyaz ile başkasına haşerat nazarıyla bakmak ile nifak çıkmasın. Fahr olmasın, derim ki Kürd’üz, aldanırız, fakat aldatmayız. Bir hayat için yalana tenezül etmeyiz. Zira biliriz ki:

إِنَّمَا الْجَبِيلَةُ فِي تَرْكِ الْجَبِيلِ

Fakat meşrutiyet-i hakikiyenin müsemmasına ahd ü peyman ettiğinden, istibdad ne şekilde olursa olsun, meşrutiyet libası giysin ve ismini taksın; rast gelsem sille vuracağım. Fikrimce meşrutiyetin düşmanı, meşrutiyeti gaddar, çirkin ve hilâf-ı şeriat göstermekle meşveretin düşmanlarını çok edenlerdir. Tebeddül-ü esma ile hakaik tebeddül etmez...⁵⁷”

Wergera Wê

“Va ye silha umûmî, efûya giştî, ref’ û def’a îmtîyazan lazim e. Da ku hinek bi sebeb hin îmtîyazan, li yê dinan, bi nezera heşerat nenêrin û nîfaq dernexin. Bila fexir neyê hesêb, ez dibêjim

56 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 226.

57 - Nûrsî, *İctimaî Dersler*, 169.

ku: Em kurd in tên xapandinê; lê naxapînin. Ji bo heyatekê, em tenezzulê derewan nakin. Lewra em dizanin ku

إِنَّمَا الْجِيلُ فِي تَرْكِ الْجِيلِ

Lê belê ji bo ku min bi maneya meşrûtiyeta heqîqî re ehd û peyman kirîye ku îstîbdat di çi dilqî de dibe bila bibe, dixwazî bila cilên meşrûtiyetê wergire û navê wê li xwe bike, gava lê rast werim, ez dê bidime ber şîmaqan. Li gorî fikra min, neyarên Meşrûtiyetê, ew kes in ku meşrûtiyetê wekî xeddar û nerind û muxalifê şerîetê didin nîşandanê û wihareng dijminên meşrûtiyetê zêde dikin. Bi guherîna navan, heqîqet naguhere...⁵⁸”

Wergêr, orjînalê gotina erebî nivîsiye û piştî ra di jêrenota yekemîn da wergera metna erebî daye: “Hîleya rastîn, terka hîleyê bi xwe ye⁵⁹.”

Mînak 2

Orjînalê Metnê

“Ey şu kelâmîna nazar eden zevat! Eger kelamîmda dokunacak veya sizin zayıf midenizde hazım olunmayacak sözler bulunursa mazur tutunuz. Çünkü divanelik zamanında söylemişimdir. Muhitim o zaman timarhanenin duvarları idi. Muhitin tesiri müsellemdir. Zira

دِيَوَانَهُ رَا قَلَمٌ نَيْسَتْ

Ümmî ve vahşi, yani hür, Türkçe iyi bilmez bir Kürd bu kadar ifade-i meram edebilir. Ves-selâm...⁶⁰”

Wergera Wê

“Ey gelî camêrên ku li van gotinên min temaşe dikin! Ger di xebardanên min de, hin gotinên li we bikevin, an yên ku mîdeya we ya zeîf hilnede hebin, li qisûrê nemezyînin! Lewra, min ew, di dema dînîtiyê de gotine. Wê demê, derdora min dîwarên timarxaneyê bûn. Tesîra muhît melûm e. Lewra,

دِيَوَانَهُ رَا قَلَمٌ نَيْسَتْ

Kurdekî ummî û hov yanê hurrê ku baş bi tirkî nizane, bes evqas dikare kula dilê xwe bîne ziman. Wesselam...⁶¹”

Çawa di vê mînakê da jî tê xwîyakirin wergerê, orjînalê gotina farisî daye û pişt ra jî di jêrenota duduyan da wergera metna erebî daye: “Ji dîn re, qelem nelazim e ku gunehê wî binivîse⁶².”

Di Wergerê da Parastina Nivîsîna Orjînalîya Hevokên Erebi û Farisî

Çawa li jorê jî derbaz bû gelek nivîskar û şair, hinek caran bi armanca fikra xwe baş bînin ziman an jî nivîsa xwe bixemilînin û wê bedewtir bikin ji ayet, hedîs, helbest, gotinên pêşîyan, wecîze û

58 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 159.

59 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 159.

60 - Nûrsî, *İctimaî Dersler*, 185.

61 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 173.

62 - Nûrsî, *Dersên Civakî*, 173.

hwd delîlan tînin an jî mînakan didin. Dema mirov berê xwe dide rîsaleyên Seîdê Nûrsî bi sedan mînakên weha dibîne.

Hinek wergêr, dema berheman werdigerînin zimanên din orjînalîya ayet, hedîs, helbest, gotinên pêşîyan, wecîze û hwd transkrîbe dikin û didin yanê erebî an farisîya wan a orjînal nadin. Ev rêbaza hanê hinek caran dibe sedema şaş fêmkirina hevokan û her weha metnan. Lewra alfabeya transkripsiyonê jî sedî sed orjînalîya metnê nade û ev yeka jî dibe sedema tenegehîştina maneyê. Gelek wergêr jî ligel orjînalîya hevokan bi alfabeya transkripsiyonê jî metna wan didin. Ev rêbaz baştir e lewra xwînerên ku nizanin alfabeya erebî bixwînin bi rêya alfabeya transkripsiyonê tam nebe jî dikarin metna orjînal bibînin û bixwînin.

Amedî, di wergera xwe da wek rêbaz, alfabeya transkripsiyonê bi kar neanîye û tenê orjînalê hevokan daye. Yanê wergêr, di metna eslî da dema ayet, hedîs, gotinên pêşîyan an jî wecîzeyek derbaz bûye berê orjînalîya wan, pişt ra di jêrenotê da wateya wan daye.

Mînak 1

Orjînalê Metnê

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

“Ayet-i kerimesiyle, rızık taahhüd altına alınmıştır. Fakat, rızık dediğimiz iki kısımdır: Hakiki rızık, mecazi rızık. Yani zaruri var, gayr-i zaruri var⁶³.”

Wergera Wê

“Bi vê ayeta kerîme ya

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

ve, Xweda Teala rizqê temamê jîndar û ruhberan kirîye hin teahhudê. Feqet tiştê ku em jê re dibêjin riziq, du qism e: Rizqê heqîqî, rizqê mecazî. Yanî rizqê zarûrî heye û rizqê xeyrî zarûrî heye⁶⁴.”

Wergêr, di nav metnê da orjînalê ayetê daye û pişt ra di jêrenota heftê û şeşan da jî wergera wê daye: ‘Çiqas jîndarên li ser rûyê erdê hene, rizqê wan hemîyan, her li ser Xwedê Teala ye û her ew kefilê rizqê wan hemîyan e.’ (Hûd: 6)⁶⁵.”

Mînak 2

Orjînalê Metnê

“Ey şan ve şerefi, nam ve şöhreti isteyen adam! Gel, o dersi benden al. Şöhret ayn-ı riya ve kalbi öldüren zehirli bir baldır. Ve insanı insanlara abd ve köle yapar. O belâ ve musibete düşersen

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

de, o belâdan kurtul⁶⁶.”

63 - Nûrsî, *Mesnevî-i Nuriye*, 76.

64 - Nûrsî, *Mesnewîya Nûrîye*, 91.

65 - Nûrsî, *Mesnewîya Nûrîye*, 91.

66 - Nûrsî, *Mesnevî-i Nuriye*, 86.

Wergera Wê

“Ey însanê talibê şan û şerefê, nam û şuhretê! Were, ewê dersê, ji min bigre! Şuhret, rîya bi xwe ye û higivekî jehrî ye ku qatilê qelban e. Ê însan, ji însan re dike ebd û bende. Ger tu bikevî wê bela û musîbetê, bibêje

إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

ji wê belayê xelas be⁶⁷.”

Wergêr, orjînal a ayetê di nav metnê da daye û pişt ra jî di jêrenota heştê û pêncan da wergera wê daye: ‘Bêguman em ehdê Xweda ne û emê dîsa bizivirin bal Wî.’ (Beqere: 156)⁶⁸”

Çawa ji van her du mînakên ku li jor hatine dayîn tê xwîyakirin wergêr Îbrahîm Xelîlî, her dem di wergera xwe da ew ayet, hedîs û hevokên ku di metna esil da derbaz bûne daye û paşê wergera wan di jêrenotan da daye. Ev rêbaz li gor me ya herî rast e, lewra ne mimkûne ku di vê rêbazê da têgihîştina metna eslî bibe problem.

Zimanê Wegêr

Mirov dema bi hûrgili wergera Amedî di ber çavan ra derbaz dike dibîne ku zimanê wî, zimanek sade û zelal e, hevokên wî bi piranî li gor rêzimana kurdî hatine hûnandinê. Ji ber ku Îbrahîm Xelîlî, yek ji ehlê medreseyê ye û di warê girîngîya rêziman da şareza ye, heta ji destê wî hatîye hevokên xwe li gor rêzimana kurdî saz kirîye.

Wergêr Amedî, di wergera xwe da hessas tevgerîyaye, xwestîye xwe zêdetir nêzîkî maneya orjînal bike û di maneyê da guhertinan çêneke. Ji ber ku erebî û farisîya wî gelek baş e û di warê ilmê dînî da jî şareza ye, di têgihîştina mijaran da tengasî nekişandîye, di nav peyv, têgeh û biwêjên biyanî da nexeniqîye û hakimê metnê ye.

Îbrahîm Xelîlê Amedî, di wergera xwe da zimanekî herikbar bi kar anîye û xwe ji peyv û têgehên ku di nav gel da zêde nayêne emilandinê û têgihîştina wan dijwar e, dûr xistîye û bi zimanê gel werger kirîye. Amedî, di wergera xwe da devoka Dîyarbekirê bi kar anîye û zimanê ku di medreseyên Farqînê da tê axaftin bi kar anîye. Mirov dema wergerên wî dixwîne dibîne ku ew zêde di bin tesîra erebî û farisî da jî nemaye û di wergera xwe da peyv, têgeh û ravekên ku di orjînal metnê da derbz dibin lê taybetîyek wan tune ye, wergerandine kurdî.

Hişmendîya Wergêr

Bedûzzeman Seîdê Nûrsî, di rîsaleyên xwe da zimanekî gelek giran bi kar anîye. Nûrsî, ji aliyê zimên ve zêde di bin bandora zimanê erebî û farisî da maye û ev yeka jî bûye asteng ji bo fêmkirina rîsaleyan. Lewra mirovê ku erebî û farisîya wî baş nebe ne mumkune ew bi zelalî bigêhêje fikr û ramana Seîdê Nûrsî. Gelek xwînerên rîsaleyan giranîya zimanê muellîfî wek muşkîleyekî muhîm dibînin û dixwazin zimanê rîsaleyan ji aliyê pîsporên qadê ve were sadekirin û wergera wan were

67 - Nûrsî, *Mesnewîya Nûrîye*, 103.

68 - Nûrsî, *Mesnewîya Nûrîye*, 103.

kirin. Lêbelê hinek şagirtên Nûrsî jî li dijî fikra sadekirina zimanê rîsaleyan derdikevin û naxwazin vê pêşniyazê bi cih bînin. Li gor wan zimanê Seîdê Nûrsî lazim e neyê sadekirin, ger were sadekirin wê demê ne mumkune rîsale werine fêmkirin, lewra maneya hevokan xirab dibe, di têgihîştina rîsaleyan da tevlihevîyek mezin çêdibe, zimanê osmanî nayê parastin. Hinek kes jî îddîa dikin ku zimanê îro pê tê axaftin têra sadekirina rîsaleyan nake. Hinek peyrevên Seîdê Nûrsî jî zimanê wê wek zimanekî pîroz dibînin û sadekirina wî hîç qebûl nakin. Bo nimûne li gor Abdulkadîr Badîllî, Nûrsî bi xwe di berhemên xwe da guhertinan dikare çêbike. Ji bilî wî mafê tu kesekî tune ye ku zimanê berhemên wî sade bike. Ger zimên were sadekirin wê demê qîmeta rîsaleyan piçûk dibe û ew ên hewl didin ku vê karî bikin mirovên kustex in⁶⁹.

Gelek xwînerên rîsaleyan van fikran rast nabînin û qebûlnakin. Li gor wan, ew ên ku li dijî sadekirin û wergera Rîsaleyên Nûrê derdikevin armanca wan ne parastina rîsaleyan e bileks ew dixwazin ku di vî warî da mafê axaftinê bes di destê wan da be. Eger rîsale werine sadekirin wê demê ev mesele ji bin kontrola wan derdikeve û ew ji gelek berjewndîyan mehrûm dimînin.

Wergêrê Rîsaleyên Nûrê Mela İbrahim Xelilî jî di wê fikrê da ye ku nexwestina sadekirin an jî wergera rîsaleyan ji ber gelek hesab û menfîetan e û ramanekî bê esl û binyad e. Di hevpeyvînê da dema me fikra wî pirsî, ji me ra got ku teqez sadekirin û wergera rîsaleyan karekî girîng e û lazim e tevahîya astengiyên ku li pêşîya vî karî ne werine rakirin. Bi sadekirin û wergera rîsaleyan mîlet bi hêsanî ji rîsaleyan fêm dike û jê îstîfade dike.

Dîsan di hevpeyvînê da me ji Amedî pirsî ku ew di derheqê wergerên Rîsaleyên Nûrê yê bo kurdî hatine kirin da çi difikire. Wî di bersiva xwe da got berîya min tu kesekî bo kurdî wergera rîsaleyan nekirîye û berîya her kesî min destpê kir lê wergerên min dereng hatine çapkirinê.

69 - <https://www.risalehaber.com/said-nursi-risale-i-nurun-sadelestirilmesine-karsi-ne-yapti-174516h.htm> (Ragihandin: 03.12.2022, Saet: 00: 56).

ENCAM

Di avakirina şaristanîyê da cihê alim û zanayan zêdetir muhîm e. Lewra zanîn tiştêkî wisa bilind e ku mirovê zana ji yê nezan cuda dike. Ew kesê ku bi ilm û îrfanê hatîye xemilandin hêjayî hurmet û qîmetdayînê ye. Mirovê ku bi hînbûna ilmê hatîye pêjandin jê ra alim tê gotin. Mela Îbrahîm Xelilî jî yek ji wan aliman e ku dikeve çarçoveya vê pênaseyê. Wî, jîyana xwe ji bo xizmeta dînê îslamê û miletê xwe terxan kirîye û bi armanca vê mîsyona giranbiha bi awayekî serkeftî temsîl bike wisa tê xwîyakirin çî ji destê wî hatîye şûnda nedaye û tevahîya hêz û quweta xwe di vê rêyê da xerckirîye. Piştî vekolînê em gihêştin van encaman:

Wergêr Amedî, yek ji alim û zanayên navçeya Farqînê ye ku wî tevahîya temenê xwe di rêya xwendin û hînkirina ilmê da borandîye. Ew, alimek mucaz e yanê di dawîya xwendina xwe ya medreseyê da îcazetname wergirtîye. Amedî, ne tenê ehlê medreseyê ye, ligel medreseyê ehlê mektebê ye jî. Lewra wî bi rêya bernameya perwerdehîya ji derve dîplomeya dibistana seretayî, navendî, lîseya îmam-xetîbê û pêşlîsansê (du sal) girtîye û cara pêşîn wek fexrî û pişt ra jî wek resmî melatî kirîye.

Dema me biryar da ku em li ser Seyda vekolînek bikin, me xwest em pê ra têkilîyan daynîn. Berîya her tiştî me, Amedî agahdar kir û jê ra got ku em dixwazin li ser heyata we û kar û xebatên we vekolînekî bikin. Amedî di axaftina xwe da ji me ra got ku “*Baş e hûn dixebitin lê gelo ez hêjayî xebatekî weha muhîm im?*”. Ev gotina wî, li ser me tesîrek muhîm çêkir. Lewra kesekî weha pir alî, dibû ku pê ra hinek quretî û pozbilindî çêbiba, lê ew bi tewazû û dilnizmîya xwe ji bo me bû mînak.

Amedî, piştî xwendina xwe herî zêde giranîya xwe daye ser wergerê û wî ji alîyekî ve berhemên dînî û exlaqî ji zimanê erebî wergerandîye kurdî û ji aliyê din ve jî ji farisî berhemên edebî wergerandîye kurdî. Di vekolînê da em gihêştin wê encamê ku Amedî, qedr û qîmetekî giranbiha daye zimanê xwe yê yekem yanê zimanê zikmakî. Hişmendîyek wisa pê ra heye ku wî, zimanê zikmakî çawa di Quranê da derbaz dibe wek ayeteka Xwedê dîtîye û bi zanîn û ilmê xwe zimanê dayîka xwe yanê zimanê kurdî parastî ye. Ji ber vê yekê wî, gelek berhem wergerandine zimanê kurdî û bi vî rengî ji alîyekî ve zimanê kurdî parastîye û dewlemendtir kirîye û ji aliyê din ve derfet daye çêkirin ku ew kurdên erebî, farisî û tirkî nizanin, bikaribin berhemên dînî û edebî ên ku bi wan zimanan hatine nivîsîn bixwînin û ji wan bê par nemînin.

Mela Îbrahîm Xelilî, qedr û qîmetekî muhîm daye Bedûzzeman Seîdê Nûrsî û Rîsaleyên Nûrê. Her weha tê zanîn Seîdê Nûrsî, alim û zanayekî kurd e lê wî rîsaleyên xwe bi zimanê tirkî nivîsîne. Amedî, bi armanca ew kurdên ku zimanê tirkî nizanin an jî dixwazin rîsaleyan bi zimanê xwe bixwînin, ji wan bêpar nemînin û sûd werbigirin piranîya van berheman wergerandîye kurdî. Ji van berheman hinekên wan hatine çapkirinê, hinekên wan li ber çapê ne û mixabin hinekên wan jî wenda ne.

Amedî, di wergera xwe da qelem û defter bi kar anîye yanê, bi destxeta xwe û bi herfên erebî wergerên xwe di defteran da nivîsîye. Zimanê wî zimanek e zelal û herîkbar e, di wergerên xwe da xwe ji peyvên ku têgihîştina wan zor e û nayêne fêmkirinê parastîye û zêdetir zimanê xwe nêzîkî zimanê gel kirîye. Îbrahîm Xelilî, wergera xwe bi azîna wergera peyv bi beyv nekirîye, bi parastina peyv û têgehên kirîye, hetanî ji destê wî hatîye xwe ji resenîya metnê dûr nexistîye û xwestîye

fîkr û raman muelîfên ku berhemên wan wergerandiye bi zelalî bigîhîne xwîneran. Hinek caran jî peyv û têgehên ku bi eslê xwe erebî ne, lê di zimanên biyanî da jî tene bikaranîn, wergera wan bo kurdî kirîye. Ev azîn li gor qenaeta me wergerên wî baştir kîrîye û têgihîştina wan hêsantir kirîye.

Amedî, di wergera xwe da hîç alfabeya trankrîpsiyonê bi kar neaniye, ew ayet, hedîs, helbest, gotînen pêşîyan û wecîzeyên ku di resenîya metnê da derbaz dibin bi alfabeya erebî daye û di jêre-notan da jî maneya wan daye. Ev rêbaz jî wergera wî xurttir û fimbartir kirîye.

Mela Îbrahîm Xelîlî, di wergera xwe da tenê alfabeya erebî bi kar aniye yanê alfabeya latinî hîç bi kar neaniye. Ev yeka nayê wê maneyê ku xebera Amedî ji alfabeya latinî tune ye û ew di vî warî da şareza nîne. Mela Îbrahîm Xelîlî ji ber ku ehlê medresê ye û di medreseyên kurdan da alfabeya erebî tê bi kar anîn û her weha wî jî ev alfabe bi kar aniye.

JÊDER

- Agâh, Sırrı Levend. *Türk Edebiyat Tarihi*. Ankara: Weşanên Türk Tarih Kurumu, 1973.
- Anter, Musa. *Birîna Reş*. İstanbul: Weşanên Avesta, 1999.
- Arsan, Esra. Türkiye Kürtlerinde TRT Şeş Algısı: Anadilde Yayıncılık Üzerine Bir Araştırma, AB: Raoul Wallenberg Enstitüsü, Raporu 2015.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Leme 'at*, İstanbul: Weşanên Sözlere Neşriyatê, 2016.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Witekan*. Wegêr: Farûq Resul Yehya, Tehran: Weşanên İhsanê, 2013/1390.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Dersên Civakî*. Wegêr: Ayhan Yıldız, Azizi Samur, Mela İbrahim Xelilê Amedî, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2013.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *İctimai Dersler*. İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2004.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Koma Gotinan*. Wegêr: Mela Mihemed Zahid, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2016.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Mektûbat*. İstanbul: Weşanên Zehrayê, 1998.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Mektûbat*. Wegêr: Abdulkadir Bingol, Suat Orak, Ayhan Meretowar, Azîz Samur, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2013.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Mesnevî-i Nûriye*. İstanbul: Weşanên Zehrayê, 1998.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Mesnewîya Nûriye*. Wegêr: Seydayê Mela Xelilê İbrhîmê Amedî/Azarkan, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2012.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Mûcîzeyên Quranê*. Wegêr: Ayhan Meretowar, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Muhakemat*. İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2002.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Munazerat*. Wegêr: Ayhan Meretowar, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Peyvên Biçûk*. Wegêr: Abdulkadir Badıllı, İstanbul: Weşanên Envar Neşriyatê, 1992.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Peyva Bîst û Sêyemîn*. Wegêr: Sabah Kara, İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 1992.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Peyvên Biçûk*. Wegêr: Hamza Yetim û Suleyman Çevik, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 1992.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Risala Biratiyê*. Wegêr: Abidinê Amedî, İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 1992.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Rîsaleya İctîhadê*, İstanbul: Weşanên Sözlere Neşriyatê, 2016.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Rîsaleya Munacatê*. Wegêr: Ayhan Meretowar û Nevzat Emînoğlu, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2010.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Rîsaleya Siruştê*. Wegêr: Ramazan Çetin û Mikail Bülbül, İstanbul: Weşanên Hizmet Vakfiyê, 2012.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Şehadetnameya Du Dibistanên Musibetê Yan Ji Dîwana Herba Urî û Seidê Kurdî*. Wegêr: Aydın Üneşi, Ramazan Çetin û Mikail Bülbül, İstanbul: Weşanên Hizmet Vakfı, 2012.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Tarihçe-i Hayatı*. İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2002.
- Bediuzzeman Seidê Nürsî. *Xutbeya Şamê*. Wegêr: Ayhan Meretowar, İstanbul: Weşanên Zehrayê, 2009.
- Benek, Sıdık. Trt Kurdî û Tesîra Wê ya li Ser Ciwanan: Bi Mînaka Xwendekarên Lîseyên Wanê. Teza Lîsansa Bilind a Ne Çapkîrî, Zanîngeha Wan Yüzüncü Yılê Enstituya Zımanên Zindî, (Van: 2020).
- Ebdurrehman Kemal Muhemmed. *Hediyetu't-Talibîn Fiqha Şafîî*. Wegêr: Seyda Mela İbrahim Xelilê Amedî, Diyarbakır: Weşanên Seyda, 2015.
- Bayram Kanarya, “Kur’ân ve Hadislerde ‘Dil’ Olgusuna Genel Bir Bakış” *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019): 13-36.
- Mela Xelilê Sêrtî. *Rehberê Ewam Şerha Nehcu'l-Enam el-Kurdî*. Diyarbakır: Weşanxaneya Bîsmilê, bd.
- Melayê Cizîrî. *Dîwan*. Berhevkar: Tehsîn İbrahim Doskî, İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 2012.
- Muhemmed Riza. *Jîyana Pexemberê Xuda Tercûma Muhemmed Resûlullah (saw)*. Wegêr: Seyda Mela İbrahim Xelilê Amedî, Diyarbakır: Weşanên Seyda Kîtabevîyê, 2016.
- Öpengin, Engin. “Wergêr û Wergêran Di Kurmanciyê De: Paşxane û Hindek Pirsên Îroyî”. *Zend*, Bihar, 2011.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Şeref Han”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Berg 38, İstanbul: Diyanet Yayınları, 2010, 548-550.
- Qurana Pîroz û Arşa Wêyê Bilind*. Wegêr: Abdullah Memet Varlı, İstanbul: Weşanên çapxaneya Exspressê, 1994.
- Qurana Pîroz û Meala Wê ya Bilind*. İstanbul: Weşanên Serokatîya Karûbarên Diyanetê, 2015.
- Se‘dîyê Şîrazî. *Gulîstan*. Wegêr: Seyda Mela İbrahim Xelilê Amedî, Diyarbakır: Weşanên Seyda Kîtabevîyê, bd.
- Seidê Nürsî, “Ey Gelî Kurdan”, *Kurd Teawun we Teraqqî Qezetesî*, 1 (1908): 7.
- Sönmez, Nesim. “İslam Fıkıhı Sahasında Yazılan Kürtçe Eserler”, *Kurdiname*, no. 4, (2021): rr. 67-91.
- Sönmez, Nesim. “Pirsgirêkên Beşa Zıman û Edebiyata Kurdî di Zanîngehên Tirkiyeyê de”, *International Journal of Kurdish Studies*, 2 (1), (2015): rr. 96-104.
- Sönmez, Nesim. Hevpeyvîna bi Seydayê Mela İbrahim Xelilê Amedî re. *Dîroka Ragihandinê*: 31. 01. 2022, Saet: 21:00.
- Yıldırımçakar, Adil. *Umrek û Mirazek Bediuzzeman û Medresetuzzehra*. İstanbul: Weşanên Nûbiharê, 2018.
- Yıldız, Ayhan. “Tevgera Wergera Kurmancî li Sûrî û Tirkiyeyê”. *Nûbihar Akademî*, İstanbul: 2020, Jimar: 13, Sal: 7, 115-138.
- <https://www.sozler.com.tr/kategori/tercume-eserler> (Ragehandin: 25.11.2022, saet: 23:18).
- <https://www.risalehaber.com/said-nursi-risale-i-nurun-sadelestirilmesine-karsi-ne-yapti-174516h.htm> (Ragihandin: 03.12.2022, Saet: 00: 56).